

Тема 13.

Історія становлення логопедії як науки

З найдавніших часів людство звертало увагу на дефекти мовлення, що знайшло свій відбиток у спеціальних трактатах і релігійному епосі. Робилися спроби відокремити мовленнєві розлади від інших аномалій із юридично правовою ціллю і для їх прогнозування.

Концентрація накопичених знань при храмах дозволяла жерцям пояснювати вади мовлення і їх зцілення як прояв небесних сил представниками яких на землі жерці оголошували себе.

Перші спроби зрозуміти і пояснити причини мовленнєвих розладів, віддиференціювати їх, намітити шляхи подолання, зустрічаються лише в роботах медиків стародавності починаючи з V ст. до н.е. (Гіппократ, Аристотель, Цельс, Гален, а потім Авіценна).

З аналізу медичної літератури Стародавнього Сходу очевидно, як поступово з розвитком медицини накопичувався й удосконалювався первісно примітивний досвід вивчення мовленнєвих розладів, розширювалися перші уявлення про них та їх лікування.

У педагогічній літературі Стародавнього Сходу нагадувань про розлади мовлення майже не має. Виняток складають лише вказівки Плутарха і Квінтіліана про необхідність при вихованні дітей стежити за тим, щоб їх годувальниця і вони самі говорили чисто. Ні аналізу мовленнєвих порушень, ні методів їх усунення ми при цьому не знаходимо.

Ретроспективний аспект вивчення питань логопедії, з одного боку, дозволяє побачити, як послідовно формувалися уявлення про необхідність і особливостях розвитку правильного мовлення в дітей у системі їх гармонійного розвитку, з іншого боку - простежити, як поступово накопичувалися і систематизувалися відомості про неправильної мови і прийомах її усунення.

Єгипет (4 тис. років до н.е.). Культура Стародавнього Єгипту залишила глибокий слід в історії світової культури. Поряд з математичними,

астрономічними та іншими знаннями єгиптяни володіли знаннями і в медицині. В одному з найдавніших папірусів (до нас дійшло 4), в папірусі Едмона Сміта знаходимо першу згадку про мовний розлад, пов'язаний з фізичною травмою. У цьому ж трактаті вперше зустрічається згадка про мозок, і його автор звертає увагу на локалізацію мозкових функцій - на зв'язок мозкової діяльності з керуванням кінцівок. Лурія в роки війни підтвердив, що поранення лівої півкулі веде до різних тотальним розладам в мовної діяльності: не говорить, не розуміє.

Китай. Про мовні розлади в китайській літературі ми знаходимо відомості в працях російського лікаря П.Я. П'ясецького.

Перша згадка про мовні розлади в літературі Давньої Греції є у Геродота (425 р. до н.е.). Описана мова царя Бата (говорив швидко, невиразно, спотикався, недоговорював закінчення слів). Вважають, що баттарізм похідне від імені царя. Але є й інша версія - баттар - грец.- Спотикатися, заїкання.

Для Гіппокріта хвороба - прояв життя організму, а не прояв божественної волі, злого духа. У Гіппокріта є згадка про багато, відомих нам зараз мовні розлади: втрата голосу, втрата мови, недорікуватість, невиразна мова, заїкання. Він підкреслює чільну роль мозку у всій діяльності людини.

Природу мовленнєвих вад Аристотель розглядав дуже вузько - в неправильній будові і недостатньою рухливості органів артикуляції. У творах Аристотель розглядає питання розумового, фізичного, морального виховання, роль сім'ї у виховному процесі. Але не згадує про недоліки мови. Чому? Мовні розлади в ті далекі часи відносилися до розряду хвороб і тому належали увазі лікарів.

Плутарх (46 - 120 р.р.) - грецький письменник. Йому належить найповніший опис дефектів мовлення, якими страждав Демосфен (334 - 322 р до н.е.). У роботах Плутарха знаходимо 2 прикладу, що показують особливості формування правильної мови. 1-й - відноситься до системи розвитку мови у юних спартанців; 2-й - до системи перевиховання неправильної мови (заїкання, недорікуватості) у Демосфена.

Ава Корнелій Цельс (301 - 125 до н.е.) - вчений, енциклопедист, лікар. Багато зібрав і зберіг для поколінь творів давньої медицини, замітки про параліч мови, про приростання кінчика язика до нижньої частини ротової порожнини і про лікування цих випадків.

Клавдій Гален (130 - 200 р) - лікар і натураліст. Після Гіппократа найбільший теоретик античної медицини. Уточнив відомості про будову мозку і нервової системи. На думку Сікорського, Галену належить заслуга установки наукової термінології хвороб мови, він остаточно встановлює значення найголовніших термінів: афазія, афонія, заїкання, недорікуватість, невиразна мова. Гален розділив розлади голосу і мови. Перші походять від страждання гортані і її м'язів, другі - від ураження язика, губ, неба і т.д. При цьому вказував на залежність деяких розладів мови від ураження ЦНС. Вперше він вказував на причини розлади мови центрального та периферичного характеру.

Марк Фабій Квінтіліан (42 - 118 р.р.) - оратор, великий представник педагогічної думки. Він надавав великого значення розвитку мовлення дитини з раннього дитинства. Вказував на необхідність правильного мовного оточення, на своєчасне усунення у нього дефектів звуковимови.

Візантія - зберегла стародавню культуру античного світу. Лікарі Візантії добре були знайомі з творами лікарів Греції та Риму. Лікар Орібадій (326 - 403), енциклопедист, Аецій Амідській (527 - 565), Павло Егінській (425 - 490), розглядали хвороби мови як хвороби мови, її вуздечки, пропонували хірургічне втручання.

у стародавніх слов'ян не знаходимо загальноприйнятого і чіткого розмежування різних дефектів мовлення. Але тим не менш вже виявляємо, що різнилися: недоліки мови і слуху (німі й глухі); недоліки звуковимови, недоліки голосу, темпу, фразової мови.

Незважаючи на вміння розрізняти різні мовні розлади, древні слов'яни не мали загальноприйнятих і чітких термінів - визначень цих розладів.

Отже, витоки логопедії як науки про мовні розлади мають на Русі глибоке коріння і своєрідний характер, тісно пов'язані з соціально-економічним і політичним укладом древніх слов'ян

Західна Європа 17 - початок 18 ст.

Ян Амос Каменський (1592 - 1670) - слов'янський педагог - демократ і гуманіст/ Він робить спробу визначити початок розвитку мови у дитини, ступені розвитку мови. Він вважає, що початок розвитку мови у дітей може проявлятися з 6 міс., Але зазвичай це спостерігається в кінці першого року.

Жан Жак Руссо (1712 - 1778) - французький мислитель - педагог 18 століття. У його педагогічних творах знаходить місце думка про значення імпресивної мови для формування її звучною боку на початку розвитку дитини. Він вказує на те, щоб перші членороздільні звуки, які чує дитина, були рідкісні, легкі, зрозумілі, часто повторювалися.

Йоганн Генріх Пестолоці (1746 - 1827) велика заслуга в навчанні дітей. Розробив методику початкового навчання дітей мови, рахунку, вимірюванню. У 1803 році випустив Книгу - Керівництво для матерій, як їм навчити своїх дітей спостерігати і говорити. Приділяв велику розвитку мовлення дитини у розвитку його мислення. Мова розглядав як важливий засіб пізнання. Розвиток здатності до мови повинно починатися з колиски з розвитком здатності до спостереження.

Росія 18-19 століття.

М.В. Ломоносов торкнувся питань: розвитку мови, звертав увагу на органи мови, на створення різних звуків, бачив залежність чистої і правильної мови від спеціальних мовних вправ, вважав обов'язковим вправляти силу голосу, стежив за інтонацією, використовувати паузи, стежити за застосуванням жестикуляції.

А.Н. Радищев велике значення надавав мові людини в розвитку суспільства і самої людини. Велике значення надавав розвитку мови у розвитку мислення та інших психічних процесів. Основна заслуга в розгляді розвитку

промови у зв'язку з усіма психічними процесами. Розкривав великі компенсаторні можливості людини в мовному спілкуванні.

К.Д. Ушинський вказував, що важливо не тільки навчати дитину, але і вивчати його фізичні та психологічні особливості, велике значення надавав диференціальної діагностики. Намагався підійти до обстеження промови з фізіологічних позицій. Велике значення в розвитку мови надавав соціальному середовищі. Він говорив, що людина, що виросла в поодинці, буде німою. Велике значення надавав розвитку письмової мови. Розробив оригінальний метод навчання читання та письма. Вважав, що вихідною роботою з навчання читання, є навчання звуко-буквеної аналітико-синтетичної діяльності.

Розквіт логопедії припадає на початок 20-го століття. Відкриваються урядові установи, в яких надається допомога аномальним дітям - тільки для глухих (училища, будинки презирства). становище інших дітей було ще гірше.

Розвиток національної системи спеціальної освіти, до якої сьогодні входить логопедична, в усі історичні періоди пов'язаний із соціально-економічним устроєм країни, ціннісними орієнтирами держави й суспільства, політикою щодо дітей із відхиленнями в розвитку, законодавством у сфері освіти в цілому, світовим історико-педагогічним процесом, рівнем розвитку дефектологічної науки як інтегрованої галузі знання на стику медицини, психології, педагогіки. Протягом декількох століть формувалися передумови до організації спеціального навчання осіб із відхиленнями в розвитку, але тільки на межі XIX і XX століть виникає перший досвід створення спеціальних освітніх установ. Історія становлення і розвитку вітчизняної системи спеціальних освітніх установ досить коротка і діалектично пов'язана як з історико-генетичними, так і з національними соціокультурними умовами. Разом з тим, процес розвитку логопедичної освіти у межах дефектологічної був інтенсивним і поступальним за своїм характером.

Виділення самостійних галузей логопедії відбувалося поступово в міру накопичення теоретичних знань, методичного інструментарію та практики реального функціонування спеціальних (корекційних) освітніх закладів. Ці

напрями створюють базу для навчання і виховання дітей з проблемами розвитку, з відхиленнями у розвитку, з вадами психофізичного розвитку, зокрема з вадами мовлення.

Перший досвід організації допомоги дітям із порушеннями в розвитку відзначається в рамках клінічної практики в кінці XIX – на початку XX століття. Найбільш актуальною проблемою цього періоду розвитку спеціальної освіти є організація допомоги психічно хворим і розумово відсталим дітям. Важливим досягненням психопатології того часу було вивчення етіології і патогенезу розумової відсталості, дослідження причинної зумовленості недоумства морфологічними змінами в корі головного мозку. Досвід клінічної психопатології збагачувався результатами досліджень у різних галузях природознавства, фізіології, мікробіології, патологічної анатомії, еволюційного вчення.

Теоретичні розробки психопатології вивчення дітей із розумовою відсталістю послужили основою для практичної реалізації цих знань у роботі з дітьми з порушеннями в розвитку мовлення. На межі XIX – XX століть відкриваються перші спеціалізовані установи для розумово відсталих і психічно хворих дітей.

В Україні в кінці XIX – на початку XX століття професійна підготовка логопедів у системі спеціальної освіти ґрунтувалася на формуванні професійного досвіду через оволодіння спеціальними методами і прийомами корекційно-педагогічної діяльності на базі наявної загальнопедагогічної підготовки. У переліку предметної підготовки значне місце відводилося медичним знанням.

Досліджуючи процес становлення дефектологічної освіти, Д. Азбукін вказує, що зарубіжний досвід її побудови був незначний, оскільки спроби вищої дефектологічної освіти за кордоном почалися, переважно, тільки після першої світової війни. Крім того, закордонний досвід був украй строкатий, а програми майже відсутні.

У 50-і ХХ ст. роки найбільш раціональним способом боротьби з вадами мовлення була логопедична робота безпосередньо в самій школі, в дитячому садку, в дитячих яслах. У такій ситуації необхідна відповідна підготовка вчителів початкової школи і працівників дошкільних установ.

Починаючи з 70-х років ХХ століття, розгортається період, який відзначається інтенсивним розвитком проблематики вищої школи в галузі спеціальної педагогіки.

До кінця 70-х – початку 80-х рр. наукові пошуки і практична робота більшості педагогів-дефектологів, які працювали з дітьми шкільного віку, виявилися підлеглими завданням спеціальної освіти аномальних дітей, рівень і обсяг якої в СРСР до цього часу був значно вищим, ніж в інших розвинених країнах. Спеціальна освіта стала великим досягненням вітчизняної системи спеціальної освіти і радянської дефектологічної науки. Доступність для аномальної дитини загальної освіти в повному обсязі, її досягнення у сфері розвитку пізнавальної діяльності та словесного мовлення стали осмислюватися до кінця другого етапу як головний ціннісний орієнтир системи спеціальної освіти.

Останнє десятиріччя ХХ століття ознаменувалося розширенням мережі вищих навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка логопедів, у зв'язку з чим актуалізувалася проблема поліпшення якості їх підготовки майбутніх.

Отже, передумови становлення та розвитку системи логопедичної освіти формувалися протягом багатьох років.